מסורת הש״ס

א) בתנחומא פ׳ משפטים מסיים מאי קמ״ל דשרים מלגיון, ב) [הוריות ח:], ג) [פירש״י על זה ע׳ לקמן יט: בפיסקא לא חולץ וכו׳], ד) לקמן יט. ב״ב ס: ב״מ קז:, ה) [תוספתא פ״ד ע״ש],

הגהות הב״ח

(א) תוס׳ ד״ה והא וכו׳ פסיק ושרי ליה והדר:

מוסף רש״י

לא חולץ. חליצה גנאי היא לו לבא לב״ד ותהא רוקקת לפניו, וייבום גנאי הוא לו לקום על שם אחיו (לקמן יט:). **ולא חולצין לאשתו.** מפני שאסורה לינשא (שם). **התקוששו.** לשון היקש, אדם המשוה עצמו ויושר דרכו (צפניה ב א) או: הסר קש מבין עיניך תחלה, כמו (שמות ה) לקושש קש, כלומר קשוט עצמך (רשב״ם ב״ב ס:).

רש״י

מאתים ושבעים ושבעה. מאתים ושלשים כרבי נחמיה ועוד מ״ז שאם יתחלקו ב״ד י״א מזכין ואחד עשר מחייבין ואחד אומר איני יודע יוסיפו מאלו מ״ז עד שבעים כדאמרי׳ בהיו בודקין (לקמן דף מ.) שמוסיפין שנים על הכ״ג אם יזכוהו שניהם הרי י״ג מזכין ואחד עשר מחייבין זכאי ואם יחייבוהו חייב דאיכא הטייה לרעה על פי שנים ואם יחלקו צריך עוד להוסיף שנים וכן לעולם עד שיהיו שבעים לרבי יהודה ושבעים ואחד לרבנן: **שרי אלפים שש מאות.** היו שהרי שש מאות אלף רגלי:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול. אינו יוצא אחר המטה. דילמא אתא למינגע והיינו דאזהר קרא ומן המקדש לא יצא מקדושתו לא יצא כלומר יתרחק מן הכיעור שלא יצא לידי טומאה והאי קרא בכה״ג אונן כתיב דכתיב לעיל מיניה לאביו ולאמו לא יטמא: **הן נכסין והוא נגלה.** כשהן יוצאין ממבוי זה ונכנסין למבוי אחר ונכסין ממבוי הראשון שאינו רואה אותן הוא נגלה ונכנס למבוי הראשון והן נכסין ממבוי השני והוא נגלה ונכנס לתוכו: **רבי יהודה.** דריש מן המקדש דווקא: **וכשהוא מנחם.** בשורה כשחוזרין מקבור את המת שאין שלו דרך כל העם עוברין זה אחר זה ומנחמין את האבל שעומד במעמדו: **והממונה.** סגן הכהנים ממצעו לכהן גדול בינו לבין העם שהממונה בימינו וכל העם בשמאלו והוא באמצע: **אנו כפרתך.** בנו תתכפר אתה ואנחנו תחתיך לכל הראוי לבא עליך: **וכשמברין אותו.** כדקיימא לן (במו״ק דף כז:) אבל סעודה ראשונה אסור לאכול משלו: **מסובין על הארץ.** הן מיסבין ומתאבלין על צערו והוא מיסב בכבוד על הספסל: **גמ׳ דנין אותו איצטריכא ליה.** סלקא דעתך אמינא לא ליזיל למיתי קמי בי דינא: **ועובר על עשה.** לקמן [ע״ב] פריך לא סגי דלא עבר: **והרי הוא כהדיוט.** לקמיה מיתוקמא שפיר:

ההורג

גמרא

מאתים ושבעים ושבעה והתניא רבי אומר מאתים שבעים ושמנה לא קשיא הא רבי יהודה הא רבנן תנו רבנן [1]ושמת עליהם שרי אלפים שרי מאות שרי חמשים ושרי עשרות שרי אלפים שש מאות שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים שנים עשר אלף שרי עשרות ששת ריבוא נמצאו דייני ישראל שבעת ריבוא ושמונת אלפים ושש מאות [א]:

הדרן עלך דיני ממונות

כהן גדול [א]דן ודנין אותו מעיד ומעידין אותו [ב]חולץ וחולצין לאשתו ומייבמין את אשתו אבל הוא אינו מייבם מפני שהוא [ג]אסור באלמנה [ד]מת לו מת אינו יוצא אחר המטה אלא הן נכסין והוא נגלה הן נגלין והוא נכסה ויוצא עמהן עד פתח שער העיר דברי ר״מ רבי יהודה אומר [ה]אינו יוצא מן המקדש משום שנאמר [2]ומן המקדש לא יצא [ו]וכשהוא מנחם אחרים דרך כל העם עוברין בזה אחר זה והממונה ממצעו בינו לבין העם [ז]וכשהוא מתנחם מאחרים כל העם אומרים לו אנו כפרתך והוא אומר להן תתברכו מן השמים [ח]וכשמברין אותו כל העם מסובין על הארץ והוא מיסב על הספסל [ב][ט]המלך לא דן ולא דנין אותו לא מעיד ולא מעידין אותו [ג][י]לא חולץ ולא חולצין לאשתו לא מייבם ולא מייבמין לאשתו רבי יהודה אומר אם רצה לחלוץ או לייבם זכור לטוב אמרו לו [כ]אין שומעין לו [ל]ואין נושאין אלמנתו ר׳ יהודה אומר נושא המלך אלמנתו של מלך שכן מצינו בדוד שנשא אלמנתו של שאול שנאמר [3]ואתנה לך את בית אדוניך ואת נשי אדוניך בחיקך: **גמ׳** כהן גדול דן פשיטא דנין אותו איצטריכא ליה הא נמי פשיטא אי לא דיינינן ליה איהו היכי דיין והכתיב [4]התקוששו וקושו ואמר [ד]ר״ל קשט עצמך ואחר כך קשט אחרים אלא איידי דקא בעי למיתני מלך לא דן ולא דנין אותו תנא נמי כה״ג דן ודנין ואי בעית אימא הא קמ״ל כדתניא [ה]כהן גדול שהרג את הנפש במזיד נהרג בשוגג גולה ועובר על עשה ועל לא תעשה והרי הוא כהדיוט לכל דבריו במזיד נהרג פשיטא בשוגג גולה איצטריכא ליה הא נמי פשיטא איצטריך ס״ד אמינא הואיל וכתיב [5]וישב בה עד מות הכהן הגדול אימא כל דאית ליה תקנתא בחזרה ליגלי דלית ליה תקנתא בחזרה לא ליגלי דתנן

ההורג

תוספות

נמצאו דייני ישראל ז׳ ריבואות וח׳ אלפים ושש מאות. תימה הא חסרי להו טובא דכי מפקת מס׳ ריבואות ששה מאות לשרי אלפים לא משכחת בתר הכי ו׳ אלפים לשרי מאות וכי הדר מפקת (כל) הני לא משכחת בתר הכי לשרי חמשים י״ב אלף וכ״ש דלא משכחת בתר הכי שרי עשרות שש ריבואות וי״מ דבכל הני שרים אפשר דהוו זקנים יתירים מבני ס׳ דאמר ביש נוחלין (ב״ב דף קכא:) דלא נמנו פחות מבני עשרים ויתירים מבני ששים ובשרי עשרות לא חיישינן אפילו היו מבני עשרים שהם עצמם היו מן החשבון וכל אחד שר על תשעה והוא עשירי וי״מ דחשבון השררות קחשיב דתחילתן נימנו שרי עשרות ומהחשובין שבהם נתמנו לשרי חמשים והחשובין משרי חמשים נתמנו לשרי מאות ומשרי מאות בירר החשובים לשרי אלפים:

הדרן עלך דיני ממונות בשלשה

כהן גדול דן פשיטא. כלומר למה לי למיתני דן ומשני דנין איצטריכא ליה דס״ד דמתוך גדולתו אין דנין אותו ודן קתני אגב דנין ופריך הא נמי פשיטא כלומר כיון דפשיטא לן דדן פשיטא נמי דדנין דאי לאו דדנין וכו׳ ולא משני דסד״א דאין דנין אותו ומתוך שאין דנין אותו הוא אינו דן משום דהכתי הוה פריך ליה ליתני דן לבד ומינה ידעינן דדנין אותו ומיהו קשה גבי מלך ליתני לא דנין וידעינן שפיר דאינו דן משום התקוששו וי״ל דלא דמי דודאי גבי כהן כיון דתנא דן לא הוה ליה למתני דנין בחנם אבל גבי מלך אין קושיא אמאי קתני לא דן כיון דתנא ליה מקמי לא דנין ועוד אגב דתני כהן גדול דן ודנין תנא גבי מלך תרווייהו לא דן ולא דנין דהכי נמי קתני מעידין אותו גבי כהן גדול ולא מעידין גבי מלך אע״ג דלא צריכי דבכלל דנין אותו אלא משום דתנא גבי דן דנין תנא נמי מעיד ומעידים והא דלא שקיל וטרי בהש״ס הכי משום דהא פשיטא דתני בסיפא אגב רישא כך מצאתי בפרישת הר״ר טרויי״ש בשמו ובחנם דחק לדקדק כך דודאי לעולם בין גבי מלך בין גבי כהן גדול אי יש חידוש או מדן או מדנין אין להקשות שום דבר דלמה לו למיתני גבי כהן גדול דנין אותו וגבי מלך לא דן דכיון דיש שום חידוש במילתיה תני זה אגב זה ותדע דהכי פשיטא ליה להש״ס דפריך הכא פשיטא כלומר למה לן למתני דן ומשני דנין אותו איצטריכא ליה ואגב דנין אותו תני דן אפ״ה אין להקשות אמאי לא משני דמשום הכי תני דן ודנין אותו משום דאי לא תני שום דבר הוה סלקא דעתך דאין דנין אותו ומתוך כך אינו דן משום התקוששו דאדרבה לאידך גיסא אי לא הוה תני שום דבר בכ״ג הוה אמינא מסברא דדן שפיר דאטו משום חשיבותו מגרע גרע וכיון דדן איהו נמי דיינינן ליה משום התקוששו ולא קשיא מידי: **והא** דתנן כהן גדול בתר פ״ק משום דאיידי דתניא בפ״ק מילי דכ״ג פסיק (א) ושיירי ליה והדר תני ליה מעלות של מלך דחשיב מיניה ואחר כך חוזר לעניינו להלכות דינין:

אינו

עין משפט נר מצוה

א א מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ח סמג לאוין קכו:
ב ב מיי׳ שם הל׳ י:
ג [מיי׳ שם ופי״ז מהל׳ איסורי ביאה הל״א]:
ג ד ה מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ה:
ד ו מיי׳ שם הל׳ ד:
ה ז מיי׳ שם הל׳ ה ופ״ז מהל׳ אבל הלכה ו:
ו ח מיי׳ פ״ה מהל׳ כלי המקדש הל׳ ו ופ״ז מהל׳ אבל שם:
ז ט מיי׳ פ״ב מהל׳ סנהדרין הלכה ה ופ״ג מהל׳ מלכים הלכה ז:
ח י כ מיי׳ פ״ב מהל׳ מלכים הלכה ג:
ט ל מיי׳ שם הל׳ ג:

תורה אור השלם

1. וְאַתָּה תֶחֱזֶה מִכָּל הָעָם אַנְשֵׁי חַיִל יִרְאֵי אֱלֹהִים אַנְשֵׁי אֱמֶת שֹׂנְאֵי בָצַע וְשַׂמְתָּ עֲלֵהֶם שָׂרֵי אֲלָפִים שָׂרֵי מֵאוֹת שָׂרֵי חֲמִשִּׁים וְשָׂרֵי עֲשָׂרֹת: שמות יח כא
2. וּמִן הַמִּקְדָּשׁ לֹא יֵצֵא וְלֹא יְחַלֵּל אֵת מִקְדַּשׁ אֱלֹהָיו כִּי נֵזֶר שֶׁמֶן מִשְׁחַת אֱלֹהָיו עָלָיו אֲנִי יְיָ: ויקרא כא יב
3. וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית אֲדֹנֶיךָ וְאֶת נְשֵׁי אֲדֹנֶיךָ בְּחֵיקֶךָ וָאֶתְּנָה לְךָ אֶת בֵּית יִשְׂרָאֵל וִיהוּדָה וְאִם מְעָט וְאֹסִפָה לְּךָ כָּהֵנָּה וְכָהֵנָּה: שמואל ב יב ח
4. הִתְקוֹשְׁשׁוּ וָקוֹשּׁוּ הַגּוֹי לֹא נִכְסָף: צפניה ב א
5. וְהִצִּילוּ הָעֵדָה אֶת הָרֹצֵחַ מִיַּד גֹּאֵל הַדָּם וְהֵשִׁיבוּ אֹתוֹ הָעֵדָה אֶל עִיר מִקְלָטוֹ אֲשֶׁר נָס שָׁמָּה וְיָשַׁב בָּהּ עַד מוֹת הַכֹּהֵן הַגָּדֹל אֲשֶׁר מָשַׁח אֹתוֹ בְּשֶׁמֶן הַקֹּדֶשׁ: במדבר לה כה

רבינו חננאל

אומר מאתים ושלשים כנגד שרי עשרות. פי׳ שרי עשרות של מאתים ושלשים הן כ״ג זהו סנהדרין קטנה. תניא ר׳ אומר מאתים ושבעים ושבעה חסר ממאתים ושלשים שרי עשרות שלהן כ״ג סנהדרין קטנה נשתיירו מן רע״ז מ״ז הוסף אותן אלו שבעה וארבעים על כ״ג שהפרשת סנהדרין קטנה הרי ע׳ סנהדרין גדולה כר׳ יהודה דאמר סנהדרין גדולה ע׳ והא דתניא רע״ח כרבנן דאמרי סנהדרין גדולה אחד ושבעים. דתנן סנהדרין גדולה היתה של אחד ושבעים ר׳ יהודה אומר שבעים. ת״ר כל ישראל שש מאות אלף נמצאו שרי אלפים שש מאות. שרי מאות ששת אלפים שרי חמשים י״ב אלפים. שרי עשרות ששת רבוא. נמצאו דייני ישראל שבעת רבוא ושמונת אלפים ושש מאות. ופשוטה היא: **ירושלמי** (הלכ׳ ד) א״ר יוסי בראשונה לא היתה חלוקה בישראל אלא סנהדרין של אחד ושבעים היתה יושבת בלשכת הגזית ושני בתי דינין של שלשה שלשה היו יושבין אחד בחיל ואחד בהר הבית ובתי דינין של כ״ג היו יושבין בכל עיירות שבארץ ישראל. צריך אחד מהן לשאול דבר הלכה היה בא ושואל בב״ד שבעירו אם שומעין אומרים לו ואם לאו הוא ומופלא שבהן היו הולכין ושואלין מב״ד הסמוך בעירן כו׳ עד ומשם תורה יוצא ורווחת בכל ישראל. משרבו תלמידי שמאי והלל שלא שמשו רביהן כצרכן רבו מחלוקות בישראל ונעשית תורה כשתי תורות משם היו שולחין בכל עיירות שבארץ ישראל וכל מי שהיו מוצאין חכם עניו שפוי עין טובה נפש שפלה ורוח נמוכה לב טוב יצר טוב חלק טוב עושין אותו דיין בעירו ומשנעשה דיין בעירו היו מעלין אותו והיו מושיבין אותו בב״ד שבהר הבית ואח״כ בב״ד שבחיל ואח״כ בב״ד הגדול שבלשכת הגזית סנהדרין היתה כחצי גורן עגולה והנשיא יושב באמצע כדי שיהו רואין אותו ושומעין את קולו. א״ר אלעזר ב״ר צדוק כשהיה רבן גמליאל יושב ביבנה היה אבא ואחיו יושבין מימינו והזקנים משמאלו מפני כבוד הזקן דבר תקנה עשה משה רבינו בשעה שאמר לו פקוד כל בכור זכר בבני ישראל. מה עשה נטל כ״ב אלף פיתקין וכתב בהן בן לוי ורע״ג כתב בהן חמשת שקלים והטילן לקלפי כו׳. קונדיקוס הגמון שאל לר׳ יוחנן בן זכאי

רבינו חננאל (המשך)

א״ל בכלל חסירין (ובכלל) [ובפרט] יתירין א״ל אותן שלש מאות יתירין בכורי כהונה היו ואין קודש מוציא קודש. מיתיבי הגע עצמך שעלו ביד כולן בן לוי א״ל מעשה נס היה ומסורגין עלו ועוד שאלו הגמון זה לריב״ז משה רבכם או גנב היה או לא היה בקי בחשבון דכתיב בקע לגולגולת מחצית השקל בשקל הקודש והיו באותו הזמן מקומות שהיה הככר שלהן מאה ליטרין ומקומות שהיה הככר שלהן ששים ליטרין וא״ל הגמון זה הן תעביד ככר מאה ליטרין חד מן שיתא גנב ואין תעבדיניה שיתן ליטרין פלגא גנב א״ל משה רבינו גזבר נאמן ובקי בחשבון הוה וככר של קודש כפול היה שנאמר והשקל עשרים גרה עשרים שקלים חמשה ועשרים שקלים עשרה וחמשה שקל המנה יהיה לכם מנה ר״מ הוו אלא ש״מ של קודש כפול היה ובתר דאוסיפו עליה שתות שאילות הגמון הזה מפורשות כמו שאמרנו בתחלת מסכת בכורות ונחושת התנופה סליק צ״ו ליטרין ואתו עבדו ליה פרוטרוט וכן את עביד ואת האלף ושבע המאות וחמשה ושבעים סלקין שבעין וחד ליטרין ואת עביד ליה פרוטרוט משום דלא סלקין קינטירא:

הדרן עלך פרק דיני ממונות

פ״ב כהן גדול דן ודנין אותו כו׳. ירושלמי ניחא דן דנין אותו אמאי ממנה אנטלר. הגע עצמך שנפלה שבועה ואנטלר שבועה א)

א) [עי׳ בפני משה ותמלא פירוש דברי רבינו ומלבד זה חסר עלה אחד בכ״י עד דף י״ט ע״א]